

دانشگاه قرآن و حدیث
پردیس تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه

مسئولیت‌های ناشی از اشتباه در حکم و اختلاف استنباط
در محاکم قضائی

استاد راهنما

جناب آقای دکتر مجید وزیری

دانشجو

لیلا قاضی اسدالهی

ماه و سال دفاع

شهریور ۱۳۹۳

تقدیم

به پیشگاه بیکران حضرت ولیعصر (عج)

پدر و مادر بزرگوارم که همواره مشوق اینجانب در ادامه تحصیل بودند.

همسر و فرزندان عزیزم که بدون صبر و شکیبایی ایشان نوشتن این رساله مقدور

نمی‌گردید

سپاسگزاری

حمد و سپاس خدای متعال را که نعمت تحصیل علم را در سایه انوار الهی به من
ارزانی فرمود و با تقدیم صمیمانه‌ترین سپاس‌ها خدمت جناب آقای دکتر
چیت‌سازیان مدیر گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده قرآن و حدیث و نیز جناب
آقای دکتر وزیری استاد محترم را هنما که در نگارش این رساله مرایاری نمودند.

چکیده :

قاضی در جریان رسیدگی قضایی از مصونیت مطلق برخوردار نبوده و آراء و تصمیمات او باید مبتنی بر حق و عدالت باشد. این فرض مطرح است که اشتباه حکم در امر قضا که موجب ورود ضرر و زیان به شخص زیان دیده می‌شود از منظر فقهی و حقوقی قابل مطالبه است. عوامل متعددی از جمله سرعت و شتابزدگی در صدور احکام، دادرسی یک درجه‌ای با قبول وحدت قاضی در جرایم مهم، عدم بررسی و دقت در ارزشیابی و تحلیل دلایل و مدارک طرفین، شهادت و گواهی خلاف واقع، اقرار صوری و مدارک مجعول شاید دقیق‌ترین قضات را به اشتباه در صدور حکم بیاندازد، اما عوامل دیگری مانند: عدم تبعیت از اصول و قواعد خاص تفسیر قوانین و عدم وحدت رویه قضایی به هنگام فقدان، ابهام، تناقض و سکوت قانون در محاکم قضایی وجود دارد که باعث اختلاف استنباط بین قضات می‌شود و ممکن است یک قاضی در تفسیر قانون یا تحلیل واقعه و تطبیق حکم بر واقعه، ادله و تفسیری داشته باشد که با تحلیل و تفسیر قاضی دیگر مغایر یا احیاناً متناقض باشد.

در این تحقیق، اقسام اشتباه قاضی و مبانی فقهی و جایگاه حقوقی آن، اشتباه قاضی از منظر قانون اساسی، قوانین عادی وفقه، راه‌های جبران خسارت مادی و معنوی، تحلیل و بررسی اشتباه در حکم و اختلاف استنباط و تمایز آنها از یکدیگر، فنون و اصول عملی استنباط و کاربرد آنها در حقوق، عوامل مؤثر در بروز اختلاف استنباط و بررسی اختلاف استنباط در مرحله تجدید نظر خواهی بیان گردیده است.

کلید واژگان: مسئولیت، قاضی، اشتباه در حکم، اختلاف استنباط، تقصیر

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	بخش اول: کلیات، تعاریف و مفاهیم
	فصل اول - کلیات
۴	۱.۱. بیان مسئله
۶	۱.۲. اهمیت و ضرورت
۶	۱.۳. سوالات
۶	۱.۴. فرضیات
۷	۱.۵. پیشینه
۷	۱.۶. چارچوب نظری
	فصل دوم: تعاریف و مفاهیم
۸	۲.۱. مفهوم مسئولیت
۸	۲.۱.۱. تعریف لغوی مسئولیت
۹	۲.۱.۲. اقسام مسئولیت
۹	۲.۱.۱.۱. مسئولیت اخلاقی
۹	۲.۱.۲.۱. مسئولیت حقوقی
۱۰	۲.۱.۲.۲. مسئولیت کیفری

- ۱۰ ۲.۱.۲.۴.۲. مسئولیت مدنی در معنای عام
- ۱۰ ۲.۱.۲.۴.۱. مسئولیت مدنی قراردادی
- ۱۱ ۲.۱.۲.۴.۲. مسئولیت مدنی غیرقراردادی (قهری)
- ۱۲ ۲.۱.۲.۵. مسئولیت مدنی قاضی
- ۱۳ ۲.۲. مفهوم اشتباه
- ۱۳ ۲.۲.۱. تعریف لغوی اشتباه
- ۱۴ ۲.۲.۲. تعریف اصطلاحی اشتباه
- ۱۴ ۲.۲.۲.۱. تعریف اصطلاحی اشتباه در فقه
- ۱۵ ۲.۲.۲.۲. تعریف اصطلاحی اشتباه در حقوق مدنی
- ۱۵ ۲.۲.۲.۳. تعریف اصطلاحی اشتباه در حقوق جزا
- ۱۶ ۲.۲.۳. تعریف خطا
- ۱۷ ۲.۲.۳.۱. تعریف لغوی خطا
- ۱۸ ۲.۲.۳.۲. تعریف اصطلاحی خطا
- ۱۸ ۲.۲.۳.۲.۱. تعریف اصطلاحی خطا در فقه
- ۱۹ ۲.۲.۳.۲.۲. تعریف اصطلاحی خطا در قانون مدنی
- ۲۰ ۲.۲.۳.۲.۳. تعریف اصطلاحی خطا در حقوق جزا
- ۲۱ ۲.۲.۴. ارتباط تقصیر و اشتباه
- ۲۱ ۲.۲.۵. ارتباط سهو و اشتباه

- ۲۲ ۲.۲.۶. ارتباط غفلت و اشتباه
- ۲۳ ۲.۲.۷. ارتباط جهل و اشتباه
- ۲۳ ۲.۳. تعریف حکم
- ۲۴ ۲.۳.۱. تعریف لغوی حکم
- ۲۴ ۲.۳.۲. تعریف اصطلاحی حکم
- ۲۵ ۲.۲.۳. اقسام حکم
- ۲۶ ۲.۳.۳.۱. حکم حکومتی (ولایی)
- ۲۶ ۲.۳.۳.۲. حکم قضایی
- ۲۶ ۲.۴. مفهوم استنباط
- ۲۶ ۲.۴.۱. تعریف لغوی استنباط
- ۲۷ ۲.۴.۲. تعریف اصطلاحی استنباط

بخش دوم: بررسی اشتباه در حکم و مبانی فقهی و حقوقی آن

فصل اول: اقسام اشتباه

- ۲۹ ۱.۱. اقسام اشتباه از نظر قانون
- ۲۹ ۱.۱.۱. اشتباه قاضی از نظر قانون اساسی جمهوری اسلامی (اصل ۱۷۱)
- ۳۰ ۱.۱.۲. اشتباه قاضی از نظر قوانین عادی
- ۳۰ ۱.۱.۲.۱. اشتباه قانونی
- ۳۲ ۱.۱.۲.۲. اشتباه شرعی

۳۳	۱. ۱. ۲. اشتباه بین
۳۵	۱. ۱. ۲. اشتباه غیر بین
۳۵	۱. ۱. ۲. اشتباه قلمی
۳۷	۱. ۲. اقسام اشتباه در متون فقهی
۳۷	۱. ۲. ۱. اشتباه در مجازات و عفو
۳۸	۱. ۲. ۲. اشتباه در واقع (اشتباه واقعی) و اشتباه در طریق واقع
۳۸	۱. ۲. ۳. اشتباه حکمی و موضوعی در فقه
۳۹	۱. ۲. ۴. اشتباه در استناد و اشتباه در مستند
۴۰	۱. ۳. اقسام اشتباه از منظر حقوق
۴۰	۱. ۳. ۱. اشتباه موضوعی
۴۱	۱. ۳. ۲. اشتباه حکمی
۴۲	۱. ۳. ۳. اشتباه در تطبیق حکم بر مورد خاص

فصل دوم: مبانی فقهی اشتباه در حکم

۴۲	۲. ۱. تحلیل فقهی اشتباه قاضی در حکم
۴۳	۲. ۱. ۱. ادله مطرح شده در حرمت ردء نقض و ابطال حکم قاضی
۴۳	۲. ۱. ۱. ۱. آیات
۴۴	۲. ۱. ۱. ۲. روایات
۴۴	۲. ۱. ۱. ۳. فلسفه تشریح قضا

- ۲.۱.۲. قاعده اصاله الصحه در رابطه با احکام قاضی ۴۵
- ۲.۱.۲.۱. مفهوم قاعده صحت ۴۵
- ۲.۱.۲.۲. استناد به اصاله صحت بوسیله دیگران ۴۶
- ۲.۱.۲.۳. استناد به اصاله صحت بوسیله قاضی ۴۷
- ۲.۱.۳. دلایل نقض احکام ناشی از اشتباه قاضی ۴۹
- ۲.۱.۴. لزوم نقض (ابطال) احکام اشتباهی قاضی ۵۳
- ۲.۱.۴.۱. ادعای اشتباه قاضی و مسموع بودن آن (جواز استماع آن) ۵۳
- ۲.۱.۴.۲. جواز بررسی احکام قضات، به منظور کشف اشتباهات احتمالی ۵۴

فصل سوم: بررسی مبانی حقوقی اشتباه در حکم

- ۳.۱. منابع قانونی مسئولیت مدنی قاضی ۵۶
- ۳.۱.۱. قانون اساسی ۵۶
- ۳.۱.۱.۱. نکات موجود در اصل ۱۷۱ قانون اساسی ۵۸
- ۳.۱.۲. قانون مجازات اسلامی ۶۱
- ۳.۲. زمینه‌ها و عوامل مؤثر در بروز اشتباه صدور حکم در محاکم قضایی ۶۳
- ۳.۲.۱. عوامل مؤثر فردی ۶۳
- ۳.۲.۱.۱. قضات و تأثیر عوامل نفسانی در آرای آنها ۶۳
- ۳.۲.۱.۲. تحصیل دلیل از طریق نامشروع و غیرقانونی ۶۵
- ۳.۲.۱.۳. شهادت و گواهی خلاف واقع ۶۶

- ۶۶ ۳.۲.۲ عوامل مؤثر قانونی
- ۶۶ ۳.۲.۲.۱ نظریه کارشناسان
- ۶۷ ۳.۲.۲.۲ اسناد مدارک مجعول
- ۶۷ ۳.۲.۲.۳ سیستم وحدت قضایی
- ۶۸ ۳.۲.۲.۴ سیستم دادرسی یک درجه‌ای

فصل چهارم: مبانی مسئولیت مدنی در صورت اشتباه در حکم

- ۶۹ ۴.۱ وجود ضرر و انواع آن
- ۶۹ ۴.۱.۱ ضرر مادی
- ۷۰ ۴.۱.۲ ضرر معنوی
- ۷۱ ۴.۲ شرایط ضرری که قابل مطالبه است
- ۷۲ ۴.۲.۱ ضرر باید مسلم باشد
- ۷۲ ۴.۲.۲ ضرر باید مستقیم باشد
- ۷۲ ۴.۲.۳ ضرر نباید جبران شده باشد
- ۷۳ ۴.۲.۴ رابطه علیت بین زیان وارده و تقصیر یا اشتباه قاضی
- ۷۴ ۴.۳ دلایل و منابع مسئولیت مدنی قضات
- ۷۴ ۴.۳.۱ آیات قرآنی
- ۷۶ ۴.۳.۲ قواعد فقهی
- ۷۶ ۴.۳.۲.۱ قاعده لاضرر

- ۷۸..... ۴.۳.۲. قاعده اتلاف
- ۷۸..... ۴.۳.۲. قاعده تسبیت
- ۷۹..... ۴.۴. منابع مسئولیت مدنی دولت
- ۷۹..... ۴.۴.۱. خبر اصیغ بن نباته
- ۸۱..... ۴.۴.۲. قاعده من له الغنم فعلیه العزم
- ۸۲..... ۴.۴.۳. قاعده احسان
- ۸۴..... ۴.۵. مسئولیت مدنی قاضی در اصل ۱۷۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- ۸۵..... ۴.۵.۱. معنای لغوی تقصیر
- ۸۵..... ۴.۵.۲. مفهوم تقصیر در حقوق
- ۸۶..... ۴.۵.۳. تقصیر در فقه
- ۸۷..... ۴.۵.۴. تقصیر شغلی و حرفه‌ای
- ۸۸..... ۴.۵.۵. تقصیر سنگین شغلی
- ۸۹..... ۴.۶. اشخاص جبران کننده خسارت به موجب اشتباه در حکم
- ۸۹..... ۴.۶.۱. قضاات
- ۹۰..... ۴.۶.۲. دولت
- ۹۰..... ۴.۶.۳. سایر اشخاص

بخش سوم: بررسی اختلاف استنباط در محاکم قضایی

فصل اول: تمییز اشتباه در حکم و اختلاف استنباط.....	۹۲
۱. تحلیل و بررسی اشتباه در حکم	۹۲
۱.۱. اشتباه حکمی ناشی از تفسیر به قانون	۹۳
۱.۱.۲. اشتباه حکمی ناشی از جهل به قانون	۹۴
۱.۲. تحلیل و بررسی اختلاف استنباط	۹۶
۱.۲.۱. اختلاف استنباط در فقه	۹۷
۱.۲.۲. اختلاف استنباط در حقوق	۹۷

فصل دوم: فنون و اصول عملی استنباط در حقوق

۱.۲. فنون استنباط	۹۹
۱.۱. مفهوم قیاس	۱۰۰
۱.۲. مفهوم استقراء	۱۰۱
۱.۳. مفهوم تمثیل (قیاس حقوقی)	۱۰۳
۲. اصول عملی استنباط در حقوق	۱۰۳
۱.۲.۱. تعریف اصول عملی	۱۰۳
۲.۲. اصل عدم	۱۰۵
۲.۲.۳. اصل برائت	۱۰۵
۲.۲.۴. اصل استصحاب	۱۰۶
۲.۲.۵. سایر اصول عملی	۱۰۶

- ۲.۳.۱. موارد کاربرد فنون و اصول عملی استنباط در علم حقوق ۱۰۷
- ۲.۳.۱. ابهام قانون ۱۰۷
- ۲.۳.۲. اجمال قانون ۱۰۸
- ۲.۳.۳. تعارض قانون ۱۰۸
- ۲.۳.۴. سکوت قانون ۱۰۹
- ۲.۳.۵. موارد شک و تردید در دادگاه ۱۰۹
- ۲.۴. عوامل مؤثر در بروز ایجاد اختلاف استنباط ۱۱۰
- ۲.۴.۱. تفسیر قانون و عدم تبعیت از اصول و قواعد خاص تفسیر قوانین ۱۱۰
- ۲.۴.۱.۱. تعریف تفسیر قانون ۱۱۰
- ۲.۴.۲. اقسام تفسیر و نقش آن در اختلاف استنباط ۱۱۱
- ۲.۴.۲.۱. تفسیر تحت اللفظی (ادبی) ۱۱۱
- ۲.۴.۲.۲. تفسیر تاریخی ۱۱۱
- ۲.۴.۲.۳. تفسیر علمی آزاد (اصولی) ۱۱۲
- ۲.۴.۳. عدم وحدت رویه قضائی ۱۱۲
- ۲.۴.۴. تحلیل و بررسی اصل ۱۶۷ قانون اساسی و ماده ۳ آیین دادرسی مدنی ۱۱۳

فصل سوم: بررسی اختلاف استنباط در مرحله تجدید نظر خواهی

- ۳.۱. موارد تبعیت مراجع قضایی تالی از مراجع قضایی عالی ۱۱۶
- ۳.۲. تجدیدنظر در حکم دادگاه از دیدگاه فقه ۱۱۷

- ۱۱۷..... ۳.۲.۱. قاضی مجتهد و قاضی ماذون
- ۱۱۸..... ۳.۲.۱.۱. اختلاف استنباط و تجدیدنظر در حکم قاضی مجتهد
- ۱۱۹..... ۳.۲.۱.۲. اختلاف استنباط و تجدیدنظر در حکم قاضی غیر مجتهد (ماذون)
- ۱۲۰..... ۳.۲.۱.۳. موارد و جهات تجدیدنظر در قوانین
- ۱۲۳..... نتیجه گیری
- ۱۲۶..... پیشنهادها
- ۱۲۸..... فهرست منابع فارسی
- ۱۳۱..... فهرست منابع عربی

مقدمه:

از جمله مشاغلی که در دین اسلام و دیگر ادیان الهی و بر جوامع متمدن امروزی به آن توجه ویژه‌ای شده، شغل قضا است، به همین دلیل اصولی از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صفات و شرایط قاضی، مصونیت قضات و نحوه‌ی جبران خسارات ناشی از تقصیر یا اشتباه قاضی اختصاص پیدا کرده است. از آنجا که طبیعت قضاوت همراه با احتمال خطا و اشتباه است، لازم است قضات از مصونیت برخوردار باشند لیکن اعطای چنین مصونیتی نباید منجر به تقصیر، کوتاهی یا بی‌مبالاتی قضات و تزییع حقوق آحاد جامعه شود. حال با توجه به احتمال سوءنیت و تقصیر، اگر شخصی در اثر خطا و یا تقصیر قاضی به مجازاتی محکوم و یا به پرداخت مال یا خسارتی محکوم شد ولی سرانجام بی‌گناهی او ثابت گردید، چه کسی مسئول خسارت‌های مادی یا معنوی اوست؟ قاضی؟ افراد دیگری که در صدور حکم نقش داشته‌اند؟ دولت به عنوان مسئول اعمال قاضی؟ یا هیچ‌کدام؟ و سرانجام شیوه‌ی جبران خسارت چگونه است؟ آیا در نظام حقوقی ایران قاضی به علت تقصیر یا اشتباه، مسئولیت مدنی پیدا می‌کند؟ مبانی حقوقی و فقهی این مسئولیت چیست؟ مفاهیم تقصیر یا اشتباه قاضی که در قوانین اساسی و عادی آمده است با توجه به منابع فقهی به چه معناست و نظریه‌های حقوق دانان در این خصوص چیست؟ شرایط و ارکان مسئولیت مدنی قاضی دادگستری چگونه محقق می‌شود؟ نحوه‌ی جبران خسارت چگونه است؟ در این تحقیق در صدیم تا به سوالات فوق پاسخ داده، آنها را مورد بررسی قرار دهیم و سپس به اختلاف استنباط در محاکم قضایی که بسیاری از مواقع قادر به تفکیک آن با اشتباه در حکم نیستند، می‌پردازیم. حکم بسیاری از مسائل در قانون به طور صریح نیامده و به همین دلیل پاسخ‌های متفاوتی را میتوان برای این مسائل بیان نمود. در مواردی که حکم قانون مشخص نیست قاضی باید در جستجوی قاعده‌ای باشد که به نحو بهتری مصالح عمومی جامعه را تامین می نماید در حقوق ایران هم با استناد به اصل ۱۶۷ قانون اساسی و ماده ۳ قانون آیین دادرسی مدنی در مواقعی که در قانون ابهام، اجمال، سکوت و تناقض وجود دارد قاضی باید با مراجعه به اصول حقوقی و منابع معتبر اسلامی و فتاوی معتبر حکم را صادر کند، همین مسئله در بسیاری موارد باعث اختلاف استنباط در حکم می‌شود. می‌دانیم که حکم یک قاضی جز به دلیل اشتباه بودن آن نمی‌تواند مورد تجدیدنظر قرار گیرد و میان «اختلاف در استنباط» و «اشتباه در صدور حکم» فاصله بسیار است. ولی اغلب مواردی که امروز به عنوان اشتباه در حکم تلقی می‌گردد، معمولاً اختلاف در استنباط است در حالی که مبنای جواز نقض حکم قاضی «اختلاف در استنباط» نیست.

برای تبیین این موضوع موارد تبعیت مراجع قضایی تالی از مراجع قضایی عالی و مبانی تجدیدنظر در حکم دادگاه از دیدگاه فقه و قوانین جمهوری اسلامی ایران و همچنین تجدیدنظر در مورد حکم قاضی مجتهد و ماذون مورد بررسی قرار گرفته شده است.

بخش اول:

فصل اول: کلیات

فصل دوم: تعاریف و مفاهیم

فصل اول: کلیات

۱.۱. بیان مسئله

قضا شاخه ای از ولایت است که از نظر ارزش و مکان و بالاترین و از جهت مسئولیت خطیرترین منصب محسوب می گردد. اصل در قضا اجرای عدالت و احقاق حق و رفع خصومت است و قاضی صرفاً برای صدور حکم قضاوت نمی کند بلکه وظیفه او تحقق غرض حکم یعنی حق و عدالت است. طبیعت قضاوت، نقض قانون، نابسامانی دستگاه قضایی، تعدد مراجع تحقیقاتی و نقض در تحقیقات مقدماتی بر احتمال خطای قضات می افزاید و چه بسا در اثر خطای قاضی خسارتهای مادی و معنوی غیر قابل جبران بوجود آید. از طرفی ضرورتهای شغل مهم و پر خطر قضا اقتضا می کند تا قواعد عمومی مسئولیت مدنی بر اعمال قضات حاکم نباشد؛ زیرا در این صورت قاضی در برابر دعاوی زیادی قرار می گیرد که در آن تصورات همال در وظیفه یا ارتکاب خطا وجود دارد. از طرفی مصونیت مطلق قاضی راهم نمی توان مجاز دانست؛ زیرا معافیت وی از مسئولیت حتی درجایی که دولت جانشین آن گردد گاهی منجر به اهمال در وظیفه می گردد.

در اسلام به احتمال اشتباه و خطای قاضی از همان ابتدا توجه شده و بر مبنای برخی روایات که مورد استناد حقوقدانان اسلامی واقع شده است، شخص قاضی در این قبیل موارد مسئول جبران خسارت وارده بر اشخاص نیست بلکه دولت اسلامی بعنوان مدیر جامعه مسئول پرداخت خسارات این اشخاص می باشد ولیکن در خصوص تقصیر قاضی کمتر به صراحت سخنی به میان آمده است؛ زیرا که بر مبنای معیارهای اسلامی اصولاً قضات باید علاوه بر سطح علمی بالا و شرط اجتهاد دارای ملکه تقوا و عدالت باشند که خود به خود از سوء نیت و تقصیر در وارد ساختن ضرر به دیگران مبرا خواهند شد با این وجود میتوان گفت: اولاً- ادله عدم مسئولیت مدنی قاضی منصرف از موارد تقصیر و سوء نیت است پس قاضی در موارد خطا و برخورداری از حسن نیت مسئولیت مدنی ندارد.

ثانیا از اصول کلی در زمینه مسئولیت مدنی و شرایطی که برای قاضی و آداب قضاوت در اسلام پیش بینی شده است بخوبی استنباط می شود که در موارد تقصیر شخص قاضی مسئول خسارتهای وارده به اشخاص است.

در اصل ۱۷۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مسئولیت مدنی قاضی به راحتی قابل استنباط است. به موجب این اصل: «هرگاه در اثر تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا در حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد در صورت تقصیر، مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می شود و در هر حال از متهم اعاده حیثیت می گردد.

در این اصل برای قضات در مواردی که مقصر باشند در برابر اشخاص زیان دیده مسئولیت مدنی پیش بینی شده است. با توجه به جریان تصویب اصل ۱۷۱ قانون اساسی، ریشه اصلی این اصل را باید در فقه اسلامی جستجو کرد و بدیهی است که مبنای کلی مسئولیت در حقوق اسلامی را قاعده لاضرر تشکیل می دهد.

طبق این اصل تقصیر قاضی عبارت است از تجاوز و تخطی عمدی از وظیفه اش که قانون اساسی شخص قاضی را ضامن دانسته، اما اشتباه قاضی وقتی است که وی بدون نیت و قصد موجب ضرر و زیان بشود که در این صورت ضمان متوجه دستگاه قضایی است.

مسئله دیگر دارای اهمیت در محاکم قضایی اختلاف استنباط قضات است که نباید با اشتباه در حکم خلط شود. هیچ دلیل عقلی و شرعی نمی توان یافت که اشتباه قاضی را تجویز و عمل به حکم مبتنی بر اشتباه را روا بدارد. بلکه آنچه که نیاز به بررسی و گفتگو دارد اختلاف در استنباط است.

در نظام دادرسی کنونی علاوه بر وجود دادگاههای تجدیدنظر و دیوانعالی کشور و جواز اعاده دادرسی، مراجع و مقامات عالی قضایی مجازند در صورت تشخیص اشتباه در حکم قاضی، پرونده ای را که منجر به صدور حکم قطعی و نهایی شده است مورد بازنگری قرار داده و حکم را نقض نمایند. در این تحقیق بیان می کنیم که نقض حکم قاضی به استناد اشتباه به نحوی که در فقه اسلام آمده است به درستی مورد عمل قرار نگرفته است، چون اولاً جواز تجدیدنظر در حکم قاضی در عرض یکدیگر قرار دارند نه در طول هم و بنابراین حکم یک قاضی جز به دلیل اشتباه بودن آن نمی تواند مورد تجدیدنظر قرار گیرد و ثانیاً در مواردی که قاضی با ابهام، اجمال، سکوت قانون و تعارض قوانین مواجه می شود، طبق اصل ۱۶۷ قانون اساسی و ماده ۳ آیین دادرسی مدنی باید حکم را با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر و اصول حقوقی صادر کند، همچنین ممکن است قاضی برای صدور حکم از فتون و اصول عملی و تفسیر قانون استفاده کند که این گونه موارد باعث بوجود آمدن اختلاف استنباط می شود. پس بدیهی است که میان "اختلاف در استنباط حکم" و "اشتباه در صدور حکم" تفاوت زیادی است.